

Verslag

Centraal College van Deskundigen Restauratiekwaliteit

Datum: 20 september 2019

Plaats: Gouda

Naam	Vertegenwoordigt	Werkt bij
Aanwezig:		
Rob van Hees	Voorzitter CCvD Restauratiekwaliteit	
Walter de Koning	Secretaris CCvD Restauratiekwaliteit	ERM
Kasper Burgy	Vakgroep Restauratie	Burgy Bouwbedrijf
Andre Hoek	SRR-Opdrachtgevers restauratoren	Hoek architectuur
Natasha Herman	RN, ARA, VRN – uitvoerende restauratoren	Redbone Bindery
Gert Tutert	Private opdrachtgevers	SBGK
Rients Anne Slotema	Federatie Grote Monumentengemeenten – FGM	Leiden
Joop Heijdra	Provincies	Gelderland
Berrie Endevoets	Platform Gespecialiseerde aannemers	OrlyEndevoets
Bastiaan van de Kraats	Vereniging Architecten Werkzaam in de Restauratie - VAWR	1 meter 98
Miranda Maring	Certificerende instellingen	Hobson
Afwezig:		
Marc van Roosmalen	Raad voor Vastgoed Rijksoverheid – RVR	Rijksvastgoedbedrijf
Michiel van Hunen	Rijksdienst Cultureel Erfgoed – RCE	RCE
Isja Finaly	Federatie Instandhouding Monumenten - FIM	Vereniging HdK
Gast:		
Klaas Boeder	Rapporteur Restauratieladder	

1. opening, vaststellen agenda

De agenda wordt vastgesteld met een extra punt: terugkoppeling uit het ERM-bestuur (agendapunt 10).

2. Verslag en actielijst bijeenkomst 17 mei 2019

Redactioneel:

Besluit: het verslag wordt ongewijzigd vastgesteld.

Naar aanleiding van het verslag:

Uit het veld komen opmerkingen dat de terminologie van de URL 2005 nog niet op alle plaatsen is aangepast aan de conclusies van het project 'Wetenschap verbinden met de praktijk'. Dit zal worden nagegaan en opgepakt bij het nu lopende project tot aanvulling van de URL. **Actie De Koning**

Actielijst:

De actielijst wordt doorgenomen en bijgewerkt.

Naar aanleiding van de actielijst:

- Is een URL voor historisch installaties wel zinvol? Toegelicht wordt dat het in dit stadium gaat om een verkennende studie met als achtergrond het buiten werking van installaties in verband met verduurzamingsmaatregelen. Of er een vervolg gewenst is en of dit de vorm van een URL moet krijgen zal nog worden besproken in het CCvD op basis van die verkenning.

- Het CCvD bespreekt in hoeverre door de provincie Gelderland wordt verwezen naar URL-en. Gert Tutert merkt op dat het gebruik in de provincies Overijssel en Gelderland nog maar beperkt is en dat ook de verwijzing vanuit de RCE naar de URL-en maar beperkt opvalt. Joop Heijdra licht toe dat de provincie Gelderland werkt met een eigen uitvoeringsregeling die echter behoorlijk verouderd is. In het algemeen vindt men bij de provincie de URL-en van ERM echter 'te zwaar'. Walter de Koning merkt op dat het juist de wensen van de (gemeentelijke) overheid zijn die de teksten juridischer en langer maken. De Infobladen en de aanpassing van de ERM-website (binnenkort gereed) moeten de documenten makkelijker toegankelijk maken. Ook zijn er voor diverse URL-en Checklisten opgesteld. Afgesproken wordt met de provincies en met de RCE het verwijzen naar URL-en te bespreken. **Actie De Koning** Andre Hoek merkt op dat URL-en wel regelmatig genoemd worden, maar dat betekent niet dat zij ook daadwerkelijk gelezen zijn of dat er op gehandhaafd wordt. Bastiaan van der Kraats onderschrijft dat. Kasper Burgy merkt op dat vooral het belang van het onderhouden kiezen (Restauratieladder) een grote winst is van de URL-en die op allerlei plaatsen doordringt. De wenselijkheid van grotere inspanningen in voorlichting (kennis, gebruik, handhaving) wordt besproken. Een lijst van al lopende acties zal worden opgesteld en voorgelegd aan het CCvD met verzoek om aanvullende suggesties. **Actie De Koning**. Miranda Maring wijst op het initiatief van een Ambachtsdag van een aantal jaren geleden en de Checklisten bij URL-en. Afgesproken wordt om te kijken naar de mogelijkheid van een herhaling van de Ambachtsdag. **Actie De Koning**

3. Vaststellen wijziging BRL-en

3.1 vaststellen wijziging BRL 4000 Onderhoud en restauratie monumenten

In deze 'verzamelwijziging' van BRL 4000 zijn diverse wijzigingen mbt Restauratieladder, wijziging URL 4001, het project Wetenschap verbinden met praktijk (MDCS) en redactionele verbeteringen verwerkt. Tevens is het resultaat van discussie over de auditfrequentie met 2 beroepsgroepen (timmerfabrieken / URL 4001 en smeden / URL 4012) verwerkt in hoofdstuk 9 en de bijlagen per URL. De wijzigingen zijn zichtbaar in de tekst en toegelicht met 'opmerkingen'. De wijzigingen zijn van ondergeschikte aard zodat er geen reden is tot een openbare reactieronde. De wijziging gaat in op 1 oktober 2019. Vanuit de CI's is een vraag gekomen over de wijzigingen in 9.1 en 9.3. Dit is toegelicht, de formulering in 9.3 wordt verduidelijkt. Opmerkingen:

- Blz. 8 de definitie van architect wijkt af van die in BRL 2000
- Blz.18: de formulering van de voetnoot aanpassen. NB De wijziging van hoofdstuk 6 (Restauratieladder) wordt aangehouden (agendapunt 9)
- Blz. 38: vermelding klein bedrijf bij URL 4006 verduidelijken
- Blz. 43: typefout herstellen
- Blz. 49: bij de kwaliteitstoetsing uitgaan van 2 categorieën (cfm eerdere wijziging)
- Blz. 49: kleiner dan 5 FTE wijzigen in kleiner dan 4 FTE (cfm bijlage 3)

Rob van Hees zal nog enkele redactionele opmerkingen nasturen. **Actie Van Hees.**

Besluit: versie 1.6 van BRL 4000 wordt vastgesteld met inachtneming van bovenstaande wijzigingen (**actie De Koning**)

3.2 vaststellen wijziging BRL 2000

In versie 4.1 zijn wijzigingen met betrekking tot de restauratieladder (par 3.2) doorgevoerd en een correctie in par 5.1 (accreditatiegrondslag). De wijzigingen zijn van ondergeschikte aard zodat er geen reden is tot een openbare reactieronde. De wijziging gaat in op 1 oktober 2019.

Opmerkingen:

- Blz. 2 en 4: URL 2003 is nog niet gereed en wordt daarom nog niet vermeld in deze versie van de BRL
- Blz. 11: de formulering van de voetnoot aanpassen. NB De wijziging van hoofdstuk 6 (Restauratieladder) wordt aangehouden (agendapunt 9)

Besluit: versie 4.1 van BRL 2000 wordt vastgesteld met inachtneming van bovenstaande wijzigingen (**actie De Koning**)

4. Vaststellen documenten RestauratorenRegister

De Commissie Opleidingen en nascholing werkt de voorgelegde curricula van opleidingen voor restauratoren door op de vraag of zij in zodanige mate restauratiekennis bevatten dat zij aangemerkt kunnen worden als erkende opleiding voor het RestauratorenRegister. Erkende opleidingen zijn van belang bij de aanmelding voor het RestauratorenRegister. De tot nu opgestelde 'werklijst' is de basis. Eerder zijn op advies van de Commissie al enkele opleidingen door het CCvD aangemerkt als erkende RR-opleiding. In deze versie van de werkljst gaat het om 2 extra te erkennen opleidingen:

- Nummer 8 Cibab - Nimeto Excellentietraject
- Nummer 10 Zadkine

Tijdens de bespreking komt aan de orde:

- Is de lijst openbaar? De lijst met erkende opleidingen wordt gepubliceerd. Die bevat alleen de opleidingen waar positief op besloten is
- Welk kader hanteert de Commissie? De taakopdracht en de stukken van het RestauratorenRegister die in de aanhef van de werkljst vermeld staan
- De passage (komt op meerdere plaatsen voor) 'ook blijkt navraag onder restauratoren dat de kwaliteit van afgestudeerde restauratoren op MBO niveau niet voldoende is' behoeft toelichting.
- Er zijn weinig mogelijkheden tot een MBO-opleiding op niveau in NL. Kunnen we de combinatie met een aanvulling in het buitenland wel kwalificeren? Hoe kunnen we die toegang bevorderen?
- Wat is de relatie met het scholingsprogramma voor restauratoren dat de NCE zich voorneemt ?
- Hoeveel restauratoren die in actief zijn in Nederland hebben een opleiding in het buitenland genoten? Inschatting is dat dat er tamelijk veel zijn.

Besluit:

- de voorgestelde aanvulling van de lijst erkende opleidingen wordt vastgesteld
- een vertegenwoordiger van de Commissie verzoeken om aanwezig te zijn tijdens de volgende vergadering om de werkwijze toe te lichten.

Actie De Koning

5. Vaststellen ontwerp-wijziging van URL 4001 Historisch Timmerwerk

Het gebruik van de URL in praktijk geeft aanleiding tot diverse wijzigingen en verduidelijkingen, met name bij de eisen aan materialen. Verder is de praktijk inmiddels volledig ingesteld op het gebruik van de CNC. Andere wijzigingen betreffen onder meer:

- Duiding van de reikwijdte (binnen timmerwerk i.p.v. afbouw-timmerwerk) en duidelijker omschrijven dat het gaat om vervaardigen vooraf, vanuit de werkplaats. Hiermee wordt de afbakening t.o.v. URL 3001 duidelijker.
- Diverse wijzigingen aan het product, zoals keuze houtsoorten, omschrijvingen, lijmen
- Afstemming met URL 4009 Historisch schilderwerk
- Eisen aan kennis m.b.t het gebruik van de CNC
- Diverse verduidelijkingen in tekst en wijziging van beeldmateriaal

Er is een tabel met het overzicht van de wijzigingen per paragraaf.

Opmerkingen:

- Par 3.2.5: de tekeningen en het voorbeeld zijn te gedetailleerd en kunnen vervallen
- Par 4.2.1 de foto met het origineel ontbreekt
- Par 4.2.4 De foto van het in blokhout gezaagd hout past niet bij de tekst en kan vervallen
- Par 4.2.4 toevoegen 'op rift gezaagd hout'

Rob van Hees zal nog enkele redactionele opmerkingen nasturen. **Actie Van Hees.**

Besluit: Het CCvD geeft de ontwerp-wijziging vrij voor een openbare reactieronde, met inachtneming van bovenstaande wijzigingen (**actie De Koning**)

6. Vaststellen reactie CCvD Restauratiekwaliteit op BRL 5212 Riet

KOMO heeft verzocht om een advies van het CCvD Restauratiekwaliteit op de eindversie van BRL 5212 Riet. Het betreft de bijgestelde versie na eerdere behandeling van reacties op het ontwerp. Er is veel discussie over de inhoud van de BRL tussen de ontwikkelaars en de Vakfederatie Riet. Dat betreft deels procedurele zaken, deels inhoudelijke zaken, nl de vraag of er wel voldoende kennis is om een product-BRL vast te stellen.

In eerder instantie (2018) heeft het CCvD Restauratiekwaliteit als volgt geadviseerd

- *Als er op dit moment (met de huidige kennis) inderdaad nog geen eisen gesteld kunnen worden aan het natriumgehalte en de snijhoogte van het riet, dan is het de vraag of de kwaliteit van het riet wel op reproduceerbare wijze te bepalen en aan te tonen is. Als het antwoord hierop ontkennend luidt, dan geeft het CCvD nadrukkelijk het volgende ter overweging: is het verstandig om op dit moment (met de huidige kennis) een productcertificaat te entameren? Is het in dat geval niet beter om te wachten of desgewenst een procescertificaat voor het verhandelen van riet op te stellen?*

Hierop heeft KOMO geantwoord:

- *Door het CvD is geconcludeerd dat er op dit moment onvoldoende data zijn om een grenswaarde vast te stellen die voor alle belanghebbende partijen acceptabel is.*

In deze CvD vergadering waren, voor zover bij ons bekend, alle belanghebbende partijen aanwezig.

Besloten is dat in deze BRL het zoutgehalte moet worden bepaald maar dat daaraan geen grenswaarde wordt gesteld.

SKH heeft toegezegd dat, nadat voldoende data zijn verzameld over het zoutgehalte, alsnog een grenswaarde zal worden opgenomen in de BRL.

Op dit moment is er onvoldoende inzicht op welke termijn dat zal zijn.

Volgens de KOMO-reglementen moet de BRL in ieder geval na 5 jaar worden beoordeeld of deze moet worden aangepast.

Op basis van het voorgaande behoort binnen deze periode een grenswaarde te worden ingevoerd.

Besproken wordt:

- Het product riet is niet specifiek voor monumenten. Echter de kwaliteit van riet is essentieel voor de prestatie van de rietdekker die aan monumenten werkt volgens URL 4004. In praktijk zijn er regelmatig discussies over de kwaliteit (levensduur) van riet respectievelijk rietgedekte daken.
- De inhoud van de BRL Riet is in zijn huidige vorm onvoldoende. De kwaliteit van het riet wordt bepaald door het zoutgehalte van (het water rondom) het riet, de snijhoogte en de fijnheid van het riet. De BRL kwalificeert het riet wel (product-BRL), maar geeft op deze punten geen criteria. Het zonder deze criteria kwalificeren van riet als product heeft geen meerwaarde. Mogelijk zal het effect van het productcertificaat zal zijn dat de aansprakelijkheid van riethandelaren minder wordt en die van de rietdekker toeneemt.
- Het voornemen tot onderzoek op deze essentiële punten gedurende de gebruikperiode voorkomt niet dat nu al riet op onduidelijke gronden gekwalificeerd zal worden.
- In URL 4004 is een bijlage opgenomen voor het keuren van riet voorafgaand aan toepassing op monumenten. Het is dus mogelijk om riet af te keuren voor een monument, ook al is dit eerder geleverd met een KOMO-certificaat. De bijlage is naar de huidige kennis ietwat gedateerd, maar goed toepasbaar. Maar dan verschuiven we het probleem naar de rietdekker, we lossen niets aan de voorkant op

Besluit: KOMO als volgt te adviseren: het vaststellen van een product-BRL voor riet zonder eisen aan de aspecten die de kwaliteit van het riet bepalen (het zoutgehalte van (het water rondom) het riet, de snijhoogte ten opzichte van het maaiveld en de fijnheid van het riet) is volgens het CCvD Restauratiekwaliteit onwenselijk. Het is beter om eerst de criteria in te vullen, dan wel – als dat nu niet mogelijk is - af te zien van de BRL. Het CCvD is bereid dit standpunt mondeling toe te lichten. **Actie De Koning**

7. Infobladen

Tijdens de vorige vergadering is het concept van een aantal infobladen besproken. De opmerkingen zijn verwerkt en de afgelopen periode is een extra aantal Infobladen opgesteld, volgens hetzelfde format. Het doel van de Infobladen is om in 1 A4 duidelijk te maken wat een opdrachtgever / niet-

uitvoerend bedrijf heeft aan de URL. Het is geen samenvatting van de inhoud van de URL, maar het belicht de belangrijkste 3 items van de URL. Er liggen 20 infobladen ter bespreking voor.

Besproken wordt:

- Ondanks de harmonisatie van teksten is nog steeds te zien dat de infobladen door verschillende personen geschreven zijn. Er zitten verschillen in stijl.
- Er zijn diverse opmerkingen over de inhoud van verschillende infobladen. Dit betreft zowel de tekst als de foto's. De opmerkingen worden nagestuurd. Voor het infoblad 2001-Verduurzaming en 3500-Erkende Molenmaker is de reactietermijn 30 september, voor de andere z.s.m. **Actie Slotema, Van Hees, Van der Kraats, Maring / Heijdra**

Besluit: opmerkingen verwerken **Actie De Koning**

8. Vaststellen projectplan Digitaal schouwen (monumenten monitor)

Het projectplan is opgesteld in overleg met de provincie Noord-Holland. Het wordt door Noord-Holland voorgelegd aan de gezamenlijke provincies en de RCE in het kader van de Monumenten Monitor. Uitvoering van het project is alleen mogelijk met een financiële bijdrage van de gezamenlijke provincies.

Besproken wordt:

- Bastiaan van der Kraats vraagt of het wel gewenst is om een richtlijn te maken voor zo'n globale beschouwing van een pand? Levert dit wel bruikbare gegevens op? Besproken wordt dat digitaal schouwen vooral voor beleidsdoeleinden is. Berrie Endevoets betoogt dat dit soort opnames onafwendbaar de techniek van de toekomst zijn, dit is slechts het begin. Monumentenzorg moet hier in mee.
- Wat kun je op dergelijke foto's zien? Ervaring met andere foto's (drones) geven volgens Rients Anne Slotema aan dat essentiële informatie niet zichtbaar is. Anderzijds: vergelijking van schouwresultaten met inspectieresultaten blijkt volgens de huidige gebruikers in de meeste gevallen een match te geven.
- Wat is de relatie met een inspectierapport van de Monumentenwacht? Joop Heijdra antwoordt dat dat een verfijnd beeld van het object geeft, de schouw levert onderling vergelijkbare informatie over het hele monumentenbestand.
- De techniek is globaal, dat heeft risico's (misinterpretatie, verkeerd gebruik). Anderzijds is de introductie onafwendbaar. Laat daarom onderdeel van het project zijn om de mogelijkheden, risico's en beperkingen helder in beeld te brengen.
- Is de aanduiding URL in dit geval wel terecht? Dit beoordelen op basis van het concept-resultaat.
- Projectplan: de foto's in het projectplan zijn verwarrend, want hebben geen relatie met het uit te voeren project.

Besluit: het projectplan wordt vastgesteld (onder voorbehoud van financiering en overleg met andere betrokkenen) met dien verstande dat ook mogelijkheden / risico's / beperkingen in beeld gebracht worden, de foto's verwijderd worden, het CCvD regelmatig op de hoogte wordt gehouden van de ontwikkelingen. **Actie De Koning**

9. Discussie 'evaluatie restauratieladder'

In de ERM-documenten is de Restauratieladder de rode draad voor het maken van keuzes bij het onderhouden en restaureren. De Restauratieladder is gebaseerd op het Charter van Venetië, maar de concretisering is een 'ERM-ding', bestaande uit de hoofdtekst (par 3.1.1 in de meeste URL-en) en strikt omschreven definities. De Restauratieladder is ontwikkeld door het CCvD, in een aantal discussiestappen in de periode 2012 – 2014. De Restauratieladder is ontwikkeld met de focus op gebouwd erfgoed, maar blijkt in praktijk ook bruikbaar voor groen erfgoed, orgels en roerend erfgoed. Sinds de introductie van de Restauratieladder zijn er enkele kleine wensen tot wijziging besproken en deels doorgevoerd. Het consequent doorvoeren in alle ERM-documenten wacht op de voor vandaag geplande evaluatie-discussie.

Klaas Boeder presenteert zijn ervaringen met het functioneren van de restauratieladder in de praktijk. Deze ervaringen zijn gebaseerd op waarnemingen tijdens audits en cursussen. Het memo zat abusievelijk niet bij de agendastukken en is ter vergadering uitgedeeld.

Tijdens de discussie komt aan de orde:

- Begrippen: het verschil tussen kopiëren en imiteren is niet altijd duidelijk. Essentie is materiaalbehoud, maar dat is bij bijvoorbeeld voegen een moeilijk te hanteren insteek
- Startpunt: Bepalend is op welk abstractieniveau het object beschouwd wordt (bv het gebouw, de gevel, het kozijn, de deur van het kozijn). Behalve de categorie moet dus ook het bouwdeel duidelijk zijn. Dat zou in de toelichting verhelderd moeten worden.
- Wat is het doel (de winst) van de restauratieladder? Het stemt tot nadenken over keuzes ('leidraad voor een goed gesprek'), het is van belang bij besteksteksten.
- De insteek bij de keuze-volgorde van de restauratieladder is nogal behoudend, opgesteld vanuit bouwhistorie / monumentale waarde (o.a. de pijl naast de tabel geeft aan dat het ene beter is dan het andere). Duidelijk moet zijn dat ook andere overwegingen (verduurzaming, herbestemming, budget) een rol spelen bij de keuze van de restauratiecategorie. De restauratieladder zegt dus alleen iets over de volgorde van de keuzes vanuit de optiek monumentenbehoud, andere optieken kunnen tot andere prioriteiten leiden. Dat zou in de toelichting verhelderd moeten worden.
- De ladder zou ook als cirkel weergegeven kunnen worden. Dan verlies je echter de relatie met het (inmiddels enigszins ingeburgerde) woord 'ladder'.
- Wellicht dat een filmpje het juiste gebruik van de restauratieladder kan illustreren.

De voorzitter concludeert dat het CCvD nog geen eensluidende mening heeft in deze evaluatie. De discussie vergt meer tijd.

Besluit: aangehouden, volgende keer opnieuw op de agenda **Actie De Koning**

10. Mededelingen / informatie-uitwisseling

- Rob van Hees geeft een mondelinge terugkoppeling van de besprekingen in het ERM-bestuur. Jacques Monasch zal bij de volgende vergadering aanwezig zijn om kennis te maken met het CCvD.
- Nieuwe versie ERM-website live eind september 2019
- Video-serie Verduurzaming monumenten
- Help!desk ERM-certificering 13-9-2019
- Bijdrage aan Klimaatdag 27-9-2019
- Platform Monumententoezicht 30-10-2019 Funderingen bij monumenten
- Nationaal Monumentencongres 7-11-2019 Sessie Duurzaamheid en vakmanschap
- Bijdrage aan symposium brand bij monumenten 7-11-2019. Er komt ook een WTA-symposium over dit onderwerp

11. Rondvraag

Geen.

Volgende vergadering:

15 november 09.30 – 12.30 uur in Den Haag, met aansluitend excursie over de restauratie Binnenhof